

Meditacija ob postavitvi spomenika dr. Tinetu Debeljaku

(Škofja Loka, 25. 11. 2003. Ob stoletnici njegovega rojstva)¹

Debeljakovo obeležje v Aleji zaslužnih Ločanov ima na kamnitem podstavku iz škofjeloškega Kamnitnika črno solzo iz argentinske Lome Negre.

(foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Že od nekdaj je znano, in to ne samo zgodovinarjem, da je narod, ali le neka družba ali skupnost, prej ali slej – a vedno – moral nositi posledice, plačati, kadar je hotel živeti zgolj sedanost. Kadar je hotel živeti brez spomina. Kadar ni hotel ali mogel videti, da je *preteklost* tista, ki je rodila sedanost, da je *preteklost* mati sedanosti, tiste, ki je potem mati prihodnosti.

Stari Cicero ni razmišljal o »kolektivnem spominu« in podobnem, ampak je preprosto ponavljal, da »ne vedeti za dogodke, ki so se zgodili pred tvojim rojstvom, pomeni za vedno ostati otrok, biti nedozorel, in kaj bi bilo človeško življenje, če nas spomin ne bi mogel povezati s preteklostjo« – naš Slomšek, »slovenski Cicero«, kakor so mu pravili, pa je šel še korak dlje: opozarjal je, da »kdor svojih slavnih prednikov ne časti, njihov vrli naslednik biti ne zasluži«, še več: »Pometi starih junakov slavo in si pripravil mlajšim pogin.«

Zavest o življenjski pomembnosti spomina.

1 Razmišljanje objavljamo v spomin ob letošnji 110-letnici rojstva dr. Tinetu Debeljaka.

V teh dneh se spominjamo Tineta Debeljaka, vélikega sina Škofje Loke, starodavnega mesta, ki je dalo našemu narodu vrsto velikih mož. Proslavljamo stoletnico rojstva človeka, ki ga je življenjska pot peljala iz rojstnega mesta v Ljubljano, na Češko, Poljsko, po Jugoslaviji ... nato pa – pač tragika naše polpretekle zgodovine – v begunstvo, pravzaprav v samoizgnanstvo. Proslavljamo človeka, ki ga je življenjska pot peljala preko Rima čez morje, človeka, ki pa je vedno – naj je živel pod severnimi ali južnimi zvezdami, naj je govoril in pisal v materinem ali tujih jezikih – čutil, kje so njegove korenine.

Dr. Tine Debeljak se je rodil v Škofji Loki, 27. aprila 1903, se tu šolal, gimnazijo končal v Škofovih zavodih v Šentvidu, slovensko in slovansko književnost študiral na univerzi v Ljubljani, Pragi in Krakovu – tam je bil lektor za slovenski jezik – se vrnil v Jugoslavijo, bil profesor v Črni gori, potem pa se ustalil v Ljubljani, kjer se je začelo njegovo plodovito delo: pisanje literarno-zgodovinskih študij, prevajanje zlasti iz slovanskih jezikov, ki jih je vse obvladal, in – ker je bil kulturni urednik *Slovenca*, takrat najbolj razširjenega slovenskega dnevnika – objavlanje člankov in kritik predvsem leposlovnih del. Vse to do maja 1945, do odhoda v emigracijo. Avstrijska, pozneje italijanska begunska taborišča in naposled pa Rim so bile naslednje postaje, dokler ni leta 1948 odplul v Argentino ter tam 20. januarja 1989 v svojem 85. letu zatisnil oči.

V njegovi Škofji Loki se letos klanjamo njegovemu spominu. Vendar tako kot besede slavlja bodo to besede hvaležnosti za njegovo veliko opravljeno delo. Njegov življenjski opus je tako obširen in raznovrsten, da se zdi skoraj nepregleden. Šele popolna bibliografija bi prikazala celotno podobo njegovega ustvarjanja. Slavist in literarni kritik Alojzij Geržinič je v Buenos Airesu (1954) pri Slovenski kulturni akciji, na večeru, posvečenem Debeljaku ob pregledu njegovega dela, dejal, da je v naši literarni zgodovini treba iskati nazaj prav do Levstika, da dobimo tak primer mnogostranske nadarjenosti, hkrati pa tudi prizadevanja na raznih področjih.

Že od časa slovenske osamosvojitve je o Debeljaku v matici marsikaj odkrito, objavljeno in povedano. Mislimo na spominsko ploščo, ki so mu jo v Škofji Loki pred leti vzdali na rojstno hišo. (Ob tisti priložnosti nam je prišlo na misel, da je o tem našem literarnem zgodovinarju, prevajalcu, pesniku, do leta 1990 slišalo več Argentinecev pa tudi Poljakov, Italijanov, Slovakov, Hrvatov ... kakor pa rojakov v domovini. Bila so pač leta ukazanega molka ...) Mislimo na pred kratkim v matici natisnjeno zbirko njegovih pesmi, na simpozije o njem, na razstavo njegovih del v Narodni in univerzitetni knjižnici in podobno – in vendar ... še dolgo ne bo odkrita resnična podoba tega našega vélikega moža. A bomo vsaj mogli prebirati njegovo poezijo in prozo, analizirati njegove študije ali spomine na naše besedne umetnike – ko je pisal o Kosovelu, Preglju, Finžgarju, Novačanu, Majcnu, Balantiču, Hribovšku in mnogih drugih.

Debeljak – prevajalec. Prevajal je poljske pripovednike, še posebej pa poljske in druge slovanske pesnike: Mickiewicza, Slowackega, Kasprowicza, Puškina,

Ševčenko, Macha, Erbena, a tudi odlomke iz *Cida* in poezij Camõesa. Poslovenil je tudi Madáchovo *Človeško tragedijo*, za kar je prejel odlikovanje madžarskega Penkluba. Komparativne študije teh prevodov bodo za vedno pričale o njegovem mojstrstvu.

Že v emigraciji je prevajal *Božansko komedijo*, v hvaležen poklon in nekako v oddolžitev Argentini, ki mu je gostoljubno ponudila zatočišče, pa je poslovenil *Martina Fierra*, najbolj znamenito argentinsko pesnitev, delo Joséja Hernándeza. Debeljak je bil poleg tega tudi urednik, publicist, glavni sotrudnik *Svobodne Slovenije* – štirideset let je bil sourednik tednika pa tudi *Zbornikov Svobodne Slovenije*, v katerih je objavil na desetine razprav – knjižni urednik izdaj Slovenske kulturne akcije, osrednje organizacije slovenskih ustvarjalcev v svetu, katere so-ustanovitelj je bil in dolga leta njen predsednik, stalni sotrudnik *Meddobja*, hkrati pa sodelavec tudi pri tujih revijah in zbornikih, zlasti poljskih in hrvaških – kdo bi mogel že samo pregledati celotno delo, kaj šele ga dokončno ovrednotiti! Bil je tudi mentor mladim literatom, profesor, zgodovinar – brez dvoma ena naših velikih osebnosti. Ne samo v emigraciji. Kakšno bogato dediščino misli in zamisli je zapustil celotnemu našemu narodu ta naš književnik, že pred vojno v Jugoslaviji odlikovan z redom sv. Save, član Pen kluba, član Mednarodne Svobodne Akademije v Parizu (Académie Internationale libre des sciences et des lettres), član Accademiae euro-africanae (della Euro-african Foundation), prejemnik vrste poljskih odličij, med katerimi izstopa, v imenu emigrantske poljske vlade v Londonu mu dan, oficirski zlati križ reda *Poloniae Restitutae*.

Nekaterim med nami je bilo dano skoraj petdeset let živeti v njegovi bližini. Najprej doma, v Sloveniji, potem v Rimu in naposled štirideset let v Buenos Airesu. Dano nam je bilo spremljati njegovo delo, še bolj pa, in to od blizu, opazovati njegov človeški lik. In v čem smo lahko odkrivali njegovo veličino?

Navduševal je mlade pisce, mnogim dajal možnosti, da prvič stopijo pred bralce. Debeljak ni ustvaril Balantiča niti ne od Balantiča manj pomembne besedne ustvarjalce, a mnoge je odkril, jih vzpodbujal, jim pomagal rasti, pozneje pa bil tudi prvi, ki jim je za vedno dal mesto v zgodovini naše književnosti. Že samo zaradi tega bo za vedno zapisan v naši zgodovini. Ta, ki piše te vrstice, ne bo nikoli pozabil, kako ga je Debeljak – kulturni urednik *Slovenca*, najbolj razširjenega dnevnika – povabil, tako rekoč še dijaka, na intervju. Objavil je kritiko mojega romana, prav on pa je bil tudi eden tistih v žiriji, ki so predlagali, da je mladi pisatelj prejel literarno Prešernovo nagrado mesta Ljubljane. Kak zagon mlademu literatu za delo naprej! Predstavil mu je Preglja, druge starejše literate, odprl mu je vrata v *Dom in svet*, katerega urednik je bil, in še leto pred odhodom v tujino podprl predlog Narta Velikonje, predsednika Zimske pomoči, ki je načrtovala veličasten zbornik, da je mogel tudi mladi pisatelj, poleg Velikonje in Debeljaka, kulturnega urednika *Slovenca*, ter Božidarja Borka, kulturnega urednika liberalnega Jutra, sodelovati pri snovanju te knjige. Levji delež pri tej monumentalni izdaji, o kateri bodo še spregovorili zgodovinarji – 110 književnikov, mislecev in

znanstvenikov je sodelovalo, in s tem pokazalo, da se ne strinja s kulturnim molkom, zapovedanim od partije – je imel prav on.

Debeljak – človek neizmernih energij, novih zamisli, načrtov. Že prva knjiga politične emigracije – leta 1946 v Rimu izdan *Koledarček slovenskih emigrantov* – je bilo njegovo delo. In takoj po prihodu na obalo Srebrne reke – Río de la Plata – pisanje, ustvarjanje pogojev za kulturno delovanje. Sprva čistilec steklenic v neki farmacevtski tovarni, nato skladiščni uradnik v tovarni cementa, v 300 km od argentinske prestolnice oddaljeni Olavariji, naposled pa le v Buenos Airesu – kjerkoli je bil, je nosil s seboj nove pobude, povsod je sejal življenje.

Še posebej ga seveda označuje njegovo lastno literarno delo: veličastna *Velika črna maša za pobite Slovence*, pesnitev, ki poje o vojni, revoluciji, zlasti pa o strahotnem koncu že po vojni pobitih domobrancev. O tej pesnitvi, ki je izšla leta 1949 kot prva knjiga politične emigracije v Argentini, je bilo že mnogokrat rečeno, da predstavlja najbolj obsežno narodnostno in religiozno slovensko pesnitev. Njena vrednost je v religioznem vzdušju, ki bralca prevzame, v bohotno se prelivajočih različnih ritmih, prispodobah in opisih pa tudi – kar je bilo emigrantom stalno pričujoče – v »še vedno žgoči aktualnosti«. Ni čudno, da se je ob fragmentih iz te pesnitve ustavil tako skladatelj v emigraciji kakor – po demokratizaciji Slovenije – v matici živeči glasbenik.

Debeljak se je že kmalu po odhodu v tujino začutil poklicanega, da opeva trpljenje svojega naroda v času revolucije, vetrinske tragedije, povojnega holokavsta pa tudi tavanja po svetu. Postal je bard svojega ljudstva. Že po begunskih taboriščih je pel žalostinke, povezoval pa je svojo in svojih rojakov usodo tudi z našimi starimi miti ... Sodobno pesem o *Lepi Vidi* je – na primer – pisal na ladji, ko ga je ta že peljala preko oceana, preprosto pesem, ki se začne z verzi »*Lepa Vida je pri morju stala ... / pesmi pela ... brat v vodó jo pahne ... / zamorska ladja mimo pripeljala ...*« in se konča z udanostjo v usodo: »*...v vetru jok zapuščenega otročiča – / Lepa Vida gre na tuje / dojit španskega kraljiča ...*« Sledile so vedno nove žalostinke, največkrat zapete v slogu starozaveznega psalmista, ki je tožil o sebi in rojakih, ki so ob rekah Babilona sedeli in jokali, ko so se spominjali Siona ... Predvsem pa sta mu bila pred očmi pesnika poljske romantične emigracije Mickiewicz in Slowacki, ki sta v začetku 19. stoletja morala zapustiti Poljsko, oba kot pevca in preroka ustvarjala in tudi umrla v izgnanstvu. Zlasti

Zorko Simčič in dr. Tine Debeljak okoli leta 1952.

Velika črna maša se zdi nekak verzificiran pendant Mickiewiczovi *Knjigi poljskega naroda in poljskega romarstva*. Tudi prerok Jeremija mu je bil blizu. Debeljak res ni kakor Jeremija »pel žalost v sužnosti globoki«, vendar je trpel ob spominih na svojo domovino. Ni naključje, da si je potem, ko je prva leta uporabljal razne psevdonime, nadel naziv Jeremija Kalin.

Pesniška zbirka *Poljub* je izliv ljubezni do v domovini živeče oddaljene žene in svojih otrok – slovenska *Tristia ex Ponto*, kakršnih doslej v naši poeziji nismo poznali – medtem ko zbirka pesmi prošenj *Mariji*, ob reminiscencah na njeno življenje in zlasti begunstvo, razkriva pesnikovo religiozno globino.

Debeljaku je bil še posebej blizu Dante Alighieri, sam nekoč izgnanec. Neki dantolog je o Danteju – političnem emigrantu – napisal, da je njegova oseba »za vse čase in narode simbol in zgled tistim, ki morajo tavati po svetu z domovino v srcu, a izven njenih meja.« Ni čudno, če je bil Debeljaku Dante več kot samo »altissimo poeta« ... In kakor Dante je tudi on ostal zvest svoji poti v izgnanstvo. Tudi zanj je namreč veljalo, kar je zase napisal pesnik *Božanske komedije*: »Zapustil boš vse, kar ti je najljubše in to je prva strelica z loka izgnanstva.« Ob vsej grenkobi eksila pa se ni predajal samopomilovanju, tej skušnjavi tolikih izgnancev. Debeljak je študiral naprej, delal, garal. Gojil je prijateljstva z ljudmi najrazličnejših narodnosti, da so le bili prijatelji našega naroda. Ves čas se je predajal misli, da bo ravno umetnost, in sicer besedna umetnost, lahko svetu prinesla razumevanje drug do drugega, torej mir, in – prvi v tujini, ki je napisal zgodovino naše revolucije – bil ves čas za spravo našega naroda. Seveda: za spravo na osnovi – resnice.

Več ko petdeset knjig, stotine razprav, tisoče člankov, kritik. Tudi če je njegova kritika, kakor je kdaj bilo rečeno, zaradi njegove velike razglednosti res lahko vodila v eklekticizem ocenjujočih kriterijev ali prek asociacijskih verig na precej oddaljena področja, in je tako postala bolj kot kritika povod za esejistično grajeno književno-teoretično delo, je v njegovih komentarjih bogastvo odkritij. Dejstvo, da bi kazalo marsikako njegovo odkritje ali trditev – še posebej v kakšnih razpravah – poglobiti, popolneje dokumentirati, ne odvzame vrednosti njegovemu dostikrat pionirskemu delu. Poleg tega je Debeljak zapustil še neverjetno količino neobjavljenega gradiva. Kakšen izziv mladim zgodovinarjem. Ne samo literarnim.

Tine Debeljak, »Jamnikov Tine izpod nun« ... Z Dantejem je lahko pel: »Taval sem ko romar okrog, kazoč proti svoji volji rano svoje usode, ki je bila ranjenemu dodeljena po krivici« Taval je, dokler ni omagal, dokler ni omahnil in obležal v tuji zemlji. Njegov grob leži tam daleč sredi argentinske pampe. Tudi o njem bi lahko rekli, kar je dejala žena Mirka Kunčiča, drugega našega, prav tako v emigraciji umrlega pesnika: »Moj mož ni nikdar živel v tujini. On je samo umrl v tujini.« Vendar – kot je dejal ob Debeljakovem grobu Alberto Gómez Farías, predsednik »martinfierrovcev« – Debeljak bo večno živ, kajti izpolnil je poslanstvo velikih humanistov, je torej eden tistih, ki za seboj zapustijo neizbrisno sled in rodovitno polje.

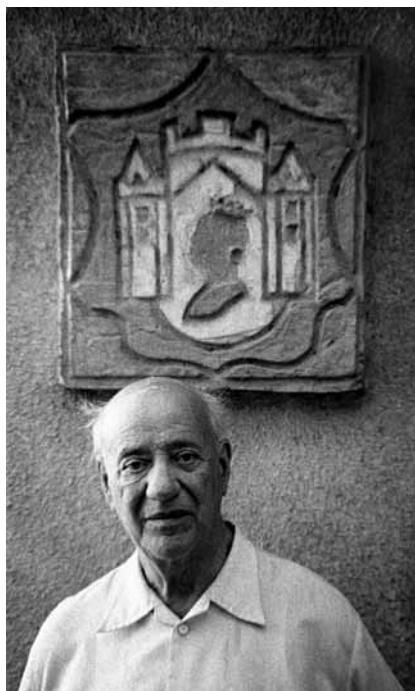
Debeljak pa se ni posvečal samo literarnemu ustvarjanju ali klemenitranju leposlovja, deloval je tudi na političnem področju. Že v domovini je bil eden

vidnih članov Slovenske ljudske stranke (SLS), najmočnejše demokratske politične strukture v naši zgodovini, postal je celo del načelstva stranke, ob koncu vojne je sodeloval pri zgodovinski skupščini v Ljubljani, na Taboru, 3. maja 1945. Takrat je *Narodni odbor*, ki so ga sestavljali predstavniki vseh takratnih demokratičnih strank: katoliška SLS (Slovenska ljudska stranka), Liberalna JNS (Jugoslovanska nacionalna stranka) in socialistična SSJ (Socialistična stranka Jugoslavije), sredi še vedno okupirane Ljubljane ilegalno izbral slovenski parlament, postavil svojo vlado, proglasil osamosvojitve Slovenije in – smo leta 1945! – ustanovitev lastne države Slovenije, res da takrat še vedno v okviru Jugoslavije. Debeljak je bil aktiven član stranke SLS – pozneje v eksilu preimenovane v SKD – tudi pozneje v emigraciji. A tudi izven slovenskih krogov se je politično udejstvoval. V Rimu je bil povezan s centralo poljskih emigrantov, ki so imeli v tujini svojo paralelno vlado. Ni bil samo njihov gost, ampak odbornik *Centralnega srednjeevropskega federalnega kluba* in aktivno je sodeloval pri zamisli *Intermariuma*, federacije držav, ležečih med Jadranskim morjem in Baltikom, nekakšne koridorne državne skupnosti, ki naj bi bila branik tako pred Nemčijo kakor pred Rusijo, dvema nevarnima sosedoma manjših srednjeevropskih držav. Prav te kroge je informiral tudi o delovanju drugih slovanskih skupin – tesne zveze je imel tudi s Slovaki – in to ne le s svojo prisotnostjo, ampak tudi prav z organiziranjem kulturnih večerov – kakršen je bil na primer *Večer slovenske proze in poezije*. Na omenjenem večeru so nastopili v Rimu živeči slovenski pevci, medtem ko so recitatorji prebirali v poljščino prevedena izbrana dela naših klasikov.

Skoraj pol stoletja je Debeljak živel v emigraciji, kjer res ni bilo treba trpeti zaradi lakote, vendar je tudi njega težila lakota po domovini. Kakor nekoč Dante je tudi on vedel, da »najbednejši na svetu so oni, ki hirajoč v emigraciji, ne morejo drugače nazaj v domovino, kakor v sanjah.« In vendar je znal ponosno zapeti z besedami velikega Florentinca: »L'esilio, che m'è dato, onor mi tengo. – Izgnanstvo, ki mi je naloženo, imam za čast«, kajti »pasti s pravičnimi je zavirljiva usoda.« Pri vsem tem pa – kakor je bilo rečeno pred leti, ko mu je njegovo mesto vzdalo spominsko ploščo na rojstno hišo – je imel eno samo veliko željo: vrniti se v svojo *svoobodno* domovino, spet videti svojo Škofjo Loko.

Ni mu bilo dano.

In vendar se je vrnil. Romar. Iz Ljubljane v Celovec in potem vse doli do Rima. Pa tudi ko je hodil po Dantejevi sledeh ... Verona, Forlì,

Dr. Tine Debeljak pred škofjeloškim grbom na domači hiši v Argentini.

Rimini, Ravena ... in nato pot preko morja ... romar. A je tudi on, kot nekoč Odisej, »ki je videl mnoga mesta«, ostal zvest samo svoji rodni Itaki, sredi svojega srca vedno ohranil svoj rojstni kraj.

Debeljak je bil formiran kot humanist, morda bi lahko tudi rekli, da kot tradicionalist, in v naši literaturi ljubitelj domačijstva. Čutil je preteklost in rodno zemljo kot najmočnejši vir za umetnikovo ustvarjanje. In vendar, ko so se med emigrantskimi pisci začele pojavljati nove tematike, novi prijemi, se je vživel vanje, znal je biti most med generacijami. Kot človek širokega razgleda, predvsem pa širokega srca, je prav on pripomogel, da v krogu besednih ustvarjalcev v tujini ni prišlo do prehudih trenj, do preloma, kar ne bi bilo v korist ne emigraciji ne besedni umetnosti.

Debeljakova ideološka brezkompromisnost je bila porojena iz jasne zavesti o nevarnosti komunizma, od tod tudi strast za odkrivanje zgodovinske resnice. Njegove politične analize, odkrivanje korenin revolucije in ozadij dogodkov, res niso vedno pisane v slogu strogo znanstvenega zgodovinopisja – saj je bil daleč od mnogih virov – toda njegova razgledanost po svetovnem tisku, stiki s politiki, misleci drugih narodnosti, odkritja iz na skrivaj mu poslanih pisem iz domovine, predvsem pa njegova intuicija, so mu omogočili odkriti marsikaj, kar je mnogim zgodovinarjem – uradnikom bilo (in je žal še danes) skrito. V njegovem zgodovinopisju je trpka resnica, je žalost, nikdar pa besede sovraštva do nasprotnika, kaj šele želja po maščevanju.

Njegova veličina se kaže tudi v njegovem odzivu na molk iz matice, še posebej na napade. V domovini je bil v času, ki mu danes z evfemizmom pravimo »doba enoumja«, ne samo zamolčan, ampak od vseh, ki so v emigraciji kulturno ali politično delovali, najbolj napadan, kdaj celo surovo žaljen. Toda, ko si ga videl prebirati tiste sramotilne vrste, v njegovih očeh ni bilo jeze, kaj šele sovraštva, samo žalost. Ta mož je imel predvsem veliko srce. Kako lahko bi – saj mu je Bog dal gibko pero – svoje nasprotnike za vse čase ožigosal, jih osramotil. Pa tega ni storil. Bil je – gospod.

Ob njem pa se nam odkriva še neka – in kdo ve, če ne najpomembnejša veličina. Učenjak in hkrati preprost, dober človek. Neresnično bi bilo trditi, da so se ljudje okoli njega z njim vedno strinjali ali pa on z njimi: ni bilo vedno istih pogledov, ne na literarno ustvarjanje ne – prva leta, recimo – na iskanje poti za ureditev Slovenije, ko bo v njej zavladala svoboda: konfederacija v Jugoslaviji ali absolutna državna samostojnost? In vendar je bil med politiki prav on pobudnik, a ne morda *poštimaustva*, kakor pravimo, ampak pomirjevanja, treznega razgovora, argumentiranja, sprejemanja drugačnih zamisli – samo da je *slovenstvo*, ta v druge jezike neprevedljiv izraz, da je »naša stvar« lahko živela v srcih in umih naprej. Slovenska politična – oziroma točneje ideološka – emigracija bo v naši zgodovini ostala zapisana zaradi svojega kulturnega in celo gospodarskega delovanja, vendar je njen največji uspeh, da je del naroda – res živeč v tujini – pol stoletja ohranjal zavest svoje nacionalne identitete, pokazal, da je samo v resnični

demokraciji mogoče uspešno delovati za blagor ljudi. Lekcija politične dozorelosti. Tudi za nas danes, tukaj v domovini.

Neki naš literarni zgodovinar je napisal: »Je Prešernova Vrba in je Cankarjeva Vrhnika in je Majcnov Maribor: kajti en sam kraj na svetu je domači kraj!« In tako bi lahko dodali: »In je Debeljakova Škofja Loka.« Ni bilo – vsaj daljšega pogovora ne – da ne bi iz njegovih ust zazveneli ti imeni. Če pri kom, si ob njem začutil, da mu je rojstni kraj »umbilicus mundi«, popek, središče sveta.

Pred petnajstimi leti, daljnega leta 1989, smo onkraj oceana polagali Tineta Debeljaka v grob. Pri maši zadušnici, pozneje ob odprtem grobu, se je vrsta govornikov poklonila njegovemu spominu. Od starih, od življenja utrujenih politikov do že v tujini rojenih mladih študentov so prihajale besede zahvale človeku, ki je bil steber celotnega, ne samo kulturnega življenja v emigraciji. Tisti pogreb, tisti pogrebi v tujini ... ko so trudni javni delavci drug za drugim legali v grob ... tisti žalostni pogrebi v tujini, ko so po zadnjih molitvah ustnice onemele in je kdo od žalujočih, kdaj kakšen otrok ... odprl zavitek ali škatljico, vzel iz nje prgišče slovenske zemlje, prinesene preko oceana, in jo stresel na krsto ... ko si začutil, da z mrtvim odhaja v grob del Slovenije. Kdor ni videl teh prizorov, ne ve, ne more vedeti, kaj pomeni domača gruda človeku, ki je bil prisiljen umakniti se v tujino, ne more razumeti desetletja trajajočega domotožja ... In ko je bilo zaslišati iz drhtečih grl še poslovilno pesem *Gozdič je že zelen*, si v sebi tlačil solze, a nisi mogel, da si ne bi rekel: »In takega človeka, take ljudi toliki v Sloveniji žigosajo za izdajalce naroda ... te ljudi, ki so ne samo živeli, ampak umirali za slovenstvo.« Umirali. Debeljak – daleč od rodne zemlje ...

Debeljakov kip sta slovesno odkrila takratni škofjeloški župan Igor Draksler (levo) in Debeljakova hči Jožekja Debeljak Žakelj (desno). Zadaž stojijo Janez Debeljak, Ivan Vombergar (Debeljakov vnuk) in kipar Metod Frlic.

Eno leto pred smrtjo ga je ob svoji 50-letnici počastilo Muzejsko društvo Škofja Loka, poslalo je pozdrave svojemu soustanovitelju – prvi korak k popravu krivice, ki mu jo je delala uradna Slovenija. Bilo mu je v veliko zadoščenje. In od takrat je vedel, kar si je prej samo želel: v domovini se začanja prikazovati zarja svobode.

Kakor pred leti s spominsko ploščo tako Škofja Loka letos z odkritjem spomenika ponovno časti svojega sina. Postavljamo pomnik človeku, čigar duh in misel sta pravzaprav vedno živela sredi starodavnih škofjeloških ulic in hiš, po skritih koticah ob Sori, sredi nikoli pozabljenih hribov in dolin.

Škofja Loka pa s tem dejanjem postavlja spomenik tudi sebi – mestu, ki se zaveda, da brez spoštovanja svojih velikih umsko in čustveno zdravih sinov ni poti v prihodnost. Tak spomenik je še en trden kamen, vgrajen v duhovno obzidje mesta, ene od trdnjav slovenstva. Ali smo res bolešni črnogledci, če mislimo, da časi, ki prihajajo, ne bodo časi za mehkužneže? To bodo nevarni časi, a tudi časi čudovitih novih izzivov. Tem časom pa bodo mlajše generacije kos samo tako, če bodo v sebi čutile sile velikih prednikov – junakov. Za junake že od nekdaj velja, »da dobivajo svoj navdih samo iz kreposti svojih prednikov.« Dogodek, kakršen je 25. november 2003 na škofjeloški aleji, posvečeni znamenitim rojakom, je torej mejnik na poti v – Bog daj! – lepšo prihodnost. Praznik.